

ANALISIS SEMIOTIK CAKEPAN TEMBANG DOLANAN WONTEN ING DVD KUMPULAN LAGU ANAK NUSANTARA

SEMIOTIC ANALYSIS OF THE LYRICS DOLANAN SONGS IN COLLECTIONS DVD OF CHILDREN SONGS

Dening: Miftakhul Rhohmah, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta. miftakhulrhohmah@yahoo.com.

Sarining Panaliten

Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken *analisis semiotik* cakepan tembang dolanan wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*. Metode panaliten menika ngginakaken metode panaliten *deskriptif*. Panaliten menika ngandharaken *unsur semiotik* saha *fungsi unsur semiotik* cakepan tembang dolanan ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*. *Data* awujud pamaosing *teks* kanthi cara *heuristik*, *hermeneutik*, *unsur saha fungsi semiotik*. Metode *analisis semiotik*, *teknik* nyemak saha nyatet kangge ngempalaken *data*. *Data* dipun-alaisis ngginakaken *teknik analisis semiotik* Charles Sanders Pierce lajeng dipunandharaken kanthi *deskriptif*. Kangge ngabsahaken *data*, dipunginakaken *validitas* saha *reliabilitas*. Asiling panaliten menika ngandharaken pamaosing *teks* kanthi cara *heuristik* saha *hermeneutik*, *unsur semiotik* saha *fungsi unsur semiotik*. Wujudipun saking pamaosing *teks* awujud *heuristik* saha *hermeneutik*. *Unsur semiotik* dipunperang dados tiga, inggih menika *ikon*, *indeks*, saha *simbol*. *Fungsi unsur semiotik* tembang dolanan ing panaliten menika dipunginakaken kangge nedahaken panandha saha petandha ingkang sami, sabab kadadosan, saha gayutan ingkang asipat *arbitrer* utawi boten alami.

Pamijining tembung: *analisis semiotik*, pamaosan *heuristik* saha *hermeneutik*, tembang dolanan

Abstract

This research has a purpose to describe semiotic analysis of the dolanan songs' lyrics in the collection of Nusantara songs children DVD. This research method using descriptive research method. This research describes the element of semiotic and the function of the element of semiotic of the dolanan songs' lyrics in the collection of Nusantara songs children DVD. Data in the form of heuristic reading, hermeneutics, elements and functions of semiotic elements. Semiotic analysis method, listening and writing techniques to collect data. The data were analyzed using Charles Sanders Pierce analysis method then described descriptively. To validate data using validity and reliability. The results of this study describes readings in heuristic, hermeneutic, elements and functions of the element of semiotic. Semiotic element is divided into three, namely icon, index, and symbol. The function of the semiotic element of the dolanan songs' lyrics in this study is used to show the same markers and markers, causes and relationships that are arbitrary.

PURWAKA

Karya sastra inggih menika karya ingkang sipatipun *fiktif* (Reyanto, 11:2005). Tembang dolanan minangka *karya sastra lisan* amargi dipuntembangaken. Tembang dolanan samenika sampun kathah tiyang

ingkang boten mangertos, mliginipun lare-lare. Menawi dipunudhar, tembang dolanan menika ngewrat piwulang ingkang., tuladhanipun wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*.. Wonten ing *DVD* menika wonten tembang dolanan. *Kajian*

babagan *sastra* mliginipun tembang dolanan ugi taksih sekedhik ingkang ngrembag. *Kajian* babagan *sastra* saged dipuntliti *unsur semiotik*-ipun.

Tembang dolanan inggih menika tembang ingkang dipuntembangaken kanthi dolanan, utawi tembang ingkang dipuntembangaken wontening salebeting dolanan tartamtu. Rumiyan nalika bulan purnama lare-lare dolanan wonten ing plataran mumpangataken padhang bulan. Dolanan menika biasanipun dipuntembangaken kaliyan *gerakan-gerakan* ing dolanan menika.

Tigang *unsur semiotik* wonten ing cakepan tembang dolanan wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*. Cakepanipun ngginakaken basa Jawi. Wonten ing cakepan menika ngewart *unsur semiotik*. *Kajian* menika ngrembag cara maos kanthi cara *heuristik*, saha *hermeneutik*, *unsur semiotik* saha *fungsi unsur semiotik* ingkang awujud *ikon*, *indeks*, *simbol*.

Adhedasar underaning prakawis, saged dipunwatesi prakawis ingkang wigatos, inggih menika.

1. Pamaosing *teks* cakepan tembang dolanan ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*.
2. *Unsur semiotik* ingkang awujud *ikon*, *indeks*, saha *simbol* wonten ing salebeting cakepan tembang dolanan ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*.

3. *Fungsi unsur-unsur semiotik* salebeting cakepan tembang dolanan ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*.

GEGARAN TEORI

Pamanggihipun Pradopo (2003: 119) *semiotik* inggih menika ngelmi ngengingi tandha ingkang medhar babagan *sistem-sistem*, paugeran-paugeran, saha *konvensi-konvensi* ingkang saged damel tandha-tandha kasebut nggadhahi teges utawi pangertosan. Pamanggih sanes saking *semiotik* inggih menika *cabang* ngelmi ingkang gayut kaliyan *pegkajian* tandha saha sadaya ingkang gayut kaliyan tandha, kados ta *sistem* tandha saha *proses* ingkang wonten kangge *pengguna* tandha utawi ingkang ngginakaken tandha, Pierce (lumantar Sudjiman & Zoest 1991: 1). *Semiotik* inggih menika ngelmi ingkang nyinau bab tandha (*sign*), *fungsi*-nipun tandha, saha *produksi* makna (Suwardi, 2013 :37). Tinarbuka (2009: 12) ngandharaken bilih *semiotik* inggih menika ngelmi ingkang nyinau tandha (*sign*), *fungsi*-nipun tandha, saha *produksi* makna.

Tembung *analisis* menika saking basa Yunani inggih menika *analyein* ingkang nggadhahi teges *menyelesaikan*, *menguraikan*, Derrida (Lumantar Siswanto, 2010: 10). Saged dipundudut tegesipun *analisis semiotik* inggih menika ngelmi ingkang mahyakaken, mbabar, *menguraikan*, saha nyinau babagan tandha. Pierce miturut *objek* panalitenipun kaperang dados tiga, inggih menika *icon* (ikon), *index* (*indeks*),

saha *symbol* (*simbol*). *Ikon* inggih menika tandha ingkang wonten gayutanipun antawisipun penandha saha petandhanipun ingkang gadhah sipat sami wujud alamiahipun. *Ikon* nggadhahi sipat *acuan* ingkang memper (*mirip*) antawisipun tandha kaliyan *objek*ipun. Tuladhanipun *ikon* inggih menika tedhak citra (*poto*). Wondene *indeks* inggih menika tandha ingkang nedahaken wontenipun gayutan alamiah antawisipun tandha saha petandha ingkang gadhah sipat *kausal* utawi *hubungan sebab akibat*, utawi tandha ingkang gadhah *acuan* kasuyatan. Tuladhanipun *indeks* inggih menika kukus. Manawi wonten kukus menika dados tandha wonten geni.

Simbol kalebet tandha ingkang dhasaraipun *konvensi* utawi prajanjen ingkang dipunsarujuki. *Simbol* utawi pralambang inggih menika lambang-lambang ingkang saged njlentrekaken makna *simbolis* ingkang nyata saha *cermat*. *Simbol* saged dipunmangertosi bilih tiyang menika sampun saged mangertos dhateng teges utawi makna saking *objek* ingkang sampun dipunsarujuki saderingipun. Tuladhanipun *simbol* inggih menika, simbok minangka basa Indonesia dipunpocapaken “ibu” manawi wonten ing basa Inggris dipunsebut “mother” ingkang gadhah makna sami, inggih menika tiyang sepuh estri.

Pierce lumantar Danesi (2004: 33) ngandhareken bilih *ikon* inggih menika tandha ingkang dados sesulih *sumber acuan melalui bentuk replikasi, simulasi, imitasi*, utawi

persamaan. *Indeks* inggih menika tandha ingkang nedahaken utawi kangge nedahaken gayutan sabab kadadosan antawisipun *penanda* saha *petanda-nipun*. *Simbol* inggih menika tandha ingkang nedahaken bilih boten wonten gayutan *alamiah* antawisipun *penanda* saha *petanda-nipun*.

CARA PANALITEN

Panaliten menika ngginakaken jinis panaliten *deskriptif kualitatif*. Wonten ing panaliten menika, panaliti nggambaraken kadospundi cakepan ingkang dipunginakaken ing Tembang Dolanan wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*. Metode panaliten *deskriptif* dipunginakaken amargi panaliti ngandharaken babagan tembung-tembung utawi bab *semiotik* ingkang gayut kaliyan *ikon*, *indeks* saha *simbol* salebeting *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*. *Ikon*, *indeks* saha *simbol* menika kalebet basa ingkang dipunbedhah saking satunggaling *sistem* pralambang ingkang saged dipunmangertosi kanthi cara *lisan* utawi *tulis*, pramila panaliten menika naliti kanthi *semiotik*.

Sumbering Data

Sumber data panaliten inggih menika cakepan tembang dolanan ing salebeting *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*. *Data* wonten ing panaliten menika kapanggihaken wonten ing cakepan saking tembang-tembang wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak*

Nusantara ingkang gadhah unsur ikon, indeks saha simbol saha ngginakaken basa Jawi.

Caranipun Ngempalaken Data

1. Teknik nyemak: panaliti ningali, mirengaken tuturan saha nyemak teks cakepan saking video ingkang sampun dipunkempalaken.
2. Teknik nyerat: cakepan tembang lajeng dipunserat utawi dipuntranskripsi.
3. Sasampunipun dipunserat lajeng dipundamel *suntingan teks* kangge ngleresaken tetembungan miturut basa ingkang baken utawi Baoesastra Djawa.
4. Salajengipun dipundamel aparat kritik.
5. Sasampunipun, cakepan dipuntegesi kanthi cara *heuristik* saha *hermeneutik*.
6. Kangge manggihaken struktur ingkang nggadhahi unsur ikon, indeks, saha simbol, sadaya data dipun-analisis saha dipunjumbuhaken kaliyan teori ingkang sampun dipundadosaken landhesan.

Pirantining Panaliten

Adhedhasar teknik ngempalaken data, piranti ngempalaken data inggih menika ngginakaken tabel. Tabel analisis dipunginakaken kangge nganalisis data ingkang sampun dipunpanggihaken saha dipunlebetaken ing kartu data. Kretu data dipunginakaken kangge nggampilaken anggenipun damel analisis. Piranti sanesipun inggih menika panaliti piyambak utawi human instrument.

Panaliti nganalisis unsur ikon, indeks, saha simbol ingkang dipunkempalaken.

Caranipun inggih menika panaliti mangertosi konteks strukturipun, lajeng dipungayutaken kaliyan wujud struktur ing tembang-tembang DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara ingkang gadhah unsur ikon, indeks saha simbol ingkang dipunandharaken. Panaliti saged mendhet dudutan punapa kemawon unsur ikon, indeks saha simbol.

Caranipun Ngalalisis Data

Cara anggenipun analisis data ing panaliten menika ngginakaken metode analisis semiotik Charles Sanders Peirce. Pendekatan menika dipunpilih amargi Peirce ngandharaken babagan wontenipun ikon, indeks saha simbol minangka sarana kangge maknani tandha. Analisis semiotik dipunwiwiti menawi milah cakepan ingkang gadhah surasa ikon, indeks, saha simbol. Sasampunipun dipuntindakaken proses ikonisasi, indeksialitas, saha simbolisasi. Sasampunipun dipuntindakaken pamaosan kanthi cara *heuristik* saha *hermeneutik*.

Caranipun Ngesahaken Data

Cara ingkang dipunginakaken kangge ngukur validitas data wonten ing panaliten menika wonten kalih, inggih menika, validitas semantis saha validitas expert-judgement. Miturut Endraswara (2011:164), validitas semantik inggih menika ngabsahaken data-data dipunjumbuhaken kaliyan konteks-ipun. Data ingkang dipunkajengaken inggih menika data-data ingkang wonten gayutanipun kaliyan cakepan tembang dolanan ingkang sampun dipunpilih. Salajengipun, validitas

expert-judgment utawi *pertimbangan ahli* inggih menika kanthi *konsultasi* dhumateng *dosen* ingkang gayut kaliyan *bidang kajian* menika (*sastra*).

Prelunipun supados *dosen* menika saged mbiyantu panaliti ngudhari prakawis-prakawis ingkang dados pepalang wonten ing salebeting panaliten, saha tansah saged paring panyaruwe saha pamrayogi tumrap panaliten menika supados asilipun panaliten samangeke saged langkung sae. *Reliabilitas* wonten ing panaliten menika ngginakaken *uji reliabilitas stabilitas*. Muhadjir (1996: 36) ngandharaken bilih *reliabilitas stabilitas* dipuntindakaken kanthi ngambali tembang-tembang wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara* kanthi makaping-kaping, mliginipun perangan ingkang dados *data* panaliten. Ancasipun inggih menika supados *data* ingkang dipunasilaken menika *valid*. Kejawi mekaten wonten perangan tartamtu ngginakaken cara *interarer* utawi kanthi *diskusi* saha *konsultasi*.

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

Suntingan Teks saha Aparat Kritik

Tembang dolanan wonten ing salebeting *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara* dipun-*transkripsi* rumiyin supados langkung gampil dipun-*analisis*. *Transkripsi* lajeng dipunpanggihaken tembung-tembung kanthi cara panyeratan ingkang lepat. Panyeratan tembung-tembung ingkang lepat kalawau kedah dipun-*sunting* dipunleresaken adhedhasar *Baoesastra Jawa*. Kathah-

kathahipun ingkang dipunsunting seratanipun ‘a’ dipunserat ‘o’, tuladhanipun wonten ing tembung kula, putra, rama, kersa, asmara saha ana, ingkang dipunserat kulo, putro, romo, kerso, asmoro saha ono. Tuladha ingkang sanes ingkang lepat inggih menika kedahipun dipunserat ‘dha’ ananging dipunserat ‘da’, tuladhanipun wonten ing tembung kendhaline saha dhewe dipunserat kendaline saha dewe.

Tuladhanipun saged dipuntingali saking *aparat kritik ing tabel* menika.

No	Saderen gipun dipun- <i>sunting</i>	<i>Suntingan</i>	Sasampunipun dipun- <i>sunting</i>	Katrangan
1.	kulo	<kula>	Kula	AAL, pada 2, 6
2.	dewe	<dhewe>	Dhewe	J, pada 3
3.	Romo	<rama>	Rama	AAL, pada 4
4.	Putro	<putra>	Putra	AAL, pada 4, 6
5.	Kerso	<kersa>	Kersa	AAL, pada 4
6.	Asmoro	<asmara>	Asmara	AAL, pada 4
7.	Rahina	<raina>>	Raina	BBWS, pada 1
8.	Lungo	<lunga>	Lunga	GGP, pada 3,7
9.	Ndoro	<ndara>	Ndara	J, pada 1
10.	Poro	<para>	Para	J, pada 1,4
11.	Kendali ne	<kendhaline>	Kendhaline	J, pada 3

Cara Maos

Perangan menika ngewrat asiling panaliten inggih menika pamaosing *teks* kanthi cara *heuristik* saha *hermeneutik*, wonten ing tembang dolanan salebeting *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*. Cara maos adhedhasar *struktur* basanipun dipunwastani cara maos *heuristik*. Cara maos *karya sastra* adhedhasar *konvensi sastra-nipun* utawi adhedhasar *sistem semiotik tingkat kalih*

dipunwastani cara maos *hermeneutik*. Cara maos *heuristik* gadhah ancas kangge ndamel teges basa minangka *sistem semiotik tingkat* sapisan langkung mligi utawi dipunmligikaken.

Nalika ndamel teges *sastra* utawi makna menika dereng cetha menawi namung sapisan anggenipun maos, dados kedah dipunambali saking wiwitan dumugi pungkasan. Kangge ngambali cara maos *sastra* ingkang dereng cetha tegesipun dipunginakaken cara maos *hermeneutik*. Cara maos *hermeneutik* mahyakaken saha njlentrehaken teges, makna, utawi gagasan ingkang wonten ing *karya sastra* supados langkung gamblang.

Cara maos *hermeneutik* mahyakaken kanthi cetha babagan menapa ingkang dipunkajengaken panganggit kanthi ningali pamilihing basa, panganggenipun basa *kiasan* saha wosing *karya sastra*. Pamanggihing makna kanthi kalih cara cara maos kalawau, inggih menika cara maos *heuristik* saha cara maos *hermeneutik* lajeng dipunlebetaken ing *tabel analisis*. Sasampunipun *data* asiling panaliten dipunkempalaken lajeng dipunlebetaken wonten ing salebeting *pirembagan*, saha katrangan.

Unsur Semiotik saha fungsi-nipun

1) Ikon Salebeting Cakepan Tembang Dolanan wonten ing DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara

Wonten ing cakepan tembang dolanan menika kapanggihaken *unsur semiotik*

ingkang awujud *ikon*. *Ikon* saged dipuntingali menawi antawisipun tandha kaliyan pratandhanipun wonten gayutanipun ingkang *alamiah* saha titikan ingkang kirang langkung sami. *Fungsi ikon* inggih menika kangge nedahaken gayutan ingkang sami antawisipun tanda kaliyan pratandhanipun inggih menika swanten ingkang nggadhahi *kemiripan*.

Kapanggihaken *ikon* wonten ing cakepan tembang dolanan *Bang-Bang Wis Raina*, inggih menika cit-cit cuit cuit, krekret gerat-geret, gebyar-gebyur. Tuladha ingkang sane sing tembang *jaranan*, inggih menika gedebug krencing. Cakepan-cakepan menika nggadhahi *kemiripan* kaliyan swanten *asli-nipun*. Cit-cit cuit-cuit menika nggadahi *ikon* swanten kewan peksi ingkang ngoceh. Krekret great-geret menika *ikon* saking swanten timba toya. Gebyar-gebyur minangka *ikon* utawi swanten ingkang *mirip* utawi kangge nedahaken swanten tiyang ingkang siram. Pungkasanipun gedebug krencing menika kangge nedahaken swanten jaran ingkang negar-negar ingkang sukunipun dipunpasang klinthing.

2) Indeks Salebeting Cakepan Tembang Dolanan wonten ing DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara

Kapanggihaken *unsur semiotik* ingkang awujud *indeks*. *Indeks* saged dipuntingali bilih antawisipun tandha kaliyan pratandhanipun wonten gayutanipun (sabab kadadosan), menika ugi dados *fungsi indeks*. Tuladha *indeks* dipunpanggihaken wonten ing cakepan

tembang Bang-Bang Wis Raina, inggih menika serekipun kepati binger bagas kuwarasan menika *indeks* saking siram nalika enjing. Tuladha sanes ing tembang Gundhul-Gundhul Pacul, inggih menika cakepan wakulipun ngglimpang *indeks* saking bocah ingkang gembelengan nalika nyunggi wakul ing tengah margi. Cakepan dondomana, jlumatana ugi salah satunggaling *unsur semiotik* awujud *indeks* saking kumitir bedhah ing pinggir

Tuladha-tuladha sanes inggih menika, wonten ing tembang dolanan Menthog-Menthog kanthi cakepan damel guyu *indeks* saking lakunipun menthog ingkang megal-megol. Cakepan sorak-sorak ing tembang dolanan Padhang Bulan *indeks* saking rembulanipun padhang, lintangipun kathah.

3) Simbol Salebeting Cakepan Tembang Dolanan wonten ing DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara

Wonten ing cakepan tembang dolanan menika kapanggihaken *unsur semiotik* ingkang awujud *simbol*. *Simbol* saged dipuntingali bilih nedahaken makna saking *referen* tartamtu ing masarakat utawi *karya sastra*. *Simbol* ugi saged minangka *kiasan*. Kapanggihaken *unsur semiotik* awujud *simbol* wonten ing tembang dolanan kanthi irah-irahan Andhe-Andhe Lumut, Bocah Nakal, Gumregah, Gundhul-Gundhul Pacul, Jaranan, Kembang Melathi, Lir-Ilir, Menthog-Menthog, saha Padhang Bulan.

Cakepan tembang dolanan kang unggah-unggahi minangka *simbol* saking tiyang ingkang badhe mundhut garwa, ibu minangka *simbol* saking tiyang sepuh estri, boten medhun *simbol* saking boten kersa dipunpundhut garwa, yuyu kangkang *simbol* saking tiyang jaler ingkang nakal, rama minangka *simbol* saking tiyang sepuh kakung, nandang asmara minangka *simbol* saking nyimpen raos tresna utawi nembe nggadahi katresnan dhateng tiyang, inggih purun *simbol* saking kersa dipunpundhut garwa, gumregah *simbol* saking njenggirat wungu.

Tuladha *simbol* ingkang sanes inggih menika tembung ndhuk utawi gendhuk menika *simbol* saking tiyang ingkang dipuntresnani, jaranan minangka *simbol* saking dolanan *tradisional* Jawi, sesaji utawi sajen *simbol* saking sekar, dhaharan, lsp ingkang dipunsajekaken dhateng lelembut, blimbing *simbol* saking salat gangsal wekdal, dodot *simbol* saking pagesangan manungsa, menthog minangka *simbol* saking manungsa ingkang kesed memeng nyambut damel, rembulane wis ngawe-awe minangka *simbol* saking rembulan ingkang endah sunaripun padhang kados ta ngawe-awe, saha sumebar lintang minangka *simbol* saking lintang ingkang kathah sanget kados ta sumebar.

PANUTUP

Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan *Analisis Semiotik Cakepan Tembang Dolanan Wonten Ing DVD*

Kumpulan Lagu Anak Nusantara saged dipunpendhet dudutan ing ngandhap menika.

1. *Unsur semiotik* salebeting tembang dolanan wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara* kaperang dados tiga, inggih menika.

a. *Ikon* inggih menika tandha ingkang nggambaraken titikan ingkang mligi utawi utami. Salebeting tembang dolanan wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara* kapanggihaken *ikon* ingkang gadhah *fungsi* kangge nedhahaken swanten kadosta ‘cit-cit cuit-cuit’ minangka *ikon* swanten peksi. Tuladha ingkang sanes inggih menika ‘krenket gerat-geret’ minangka *ikon* swanten timba, ‘gebyar-gebyur’ minangka *ikon* swanten tiyang ingkang siram. *Ikon* ingkang pungkasan inggih menika ‘gedebug krencing’ minangka *ikon* swanten kewan ingkang mlayu ingkang wonten klinthingipun. Wonten ing tembang ingkang dipun-*analisis*, kewan ingkang dipunkajengaken inggih menika jaran.

b. *Indeks* kalebet tandha ingkang nggadhahi gegayutan sabab kadadosan kaliyan menapa ingkang dipunwakilaken utawi tandha ingkang dados *bukti* kasunyatan. Salebeting tembang dolanan wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara* kapanggihaken *indeks* ingkang gadhah *fungsi* kangge nedahaken geyutan sabab kadadosan. Dipunpanggihaken *unsur semiotik* wonten ing *analisis* inggih menika kula boten purun *indeks* saking sinaosa ayu sisanipun si yuyu kangkang, kang putra taksih dereng kersa

indeks saking nembe nandang asmara, inggih badhe medhun *indeks* saking sinaosa ala menika ingkang putra suwun, srengengene munculsunar sumamburat *indeks* saking sampun raina, serege kapati binger bagas kuwarasan *indeks* saking siram nalika enjing.

Tuladha ingkang sanes inggih menika gundhul benjut *indeks* saking pelem dhondhong dipunswati, migunani *indeks* saking padamelan ingkang cekat-ceket dipuntandhangi, wakul ngglimpang *indeks* saking bocah ingkang gembelengan nalika nyunggi wakul ing margi, segane dadi sak latar *indeks* saking wakule ngglimpang, dondomana jlumatana *indeks* saking dodot ingkang kunitir bedhanh ing pinggir.

Cakepan tembang dolanan sorak-sorak *indeks* saking padhang bulan, ana kandhang wae *indeks* saking lakunipun ingkang damel lingsem, gawe guyu *indeks* saking menthog ingkang megal-megol, dolanan ing njawi *indeks* saking padhang bulan. *Fungsi indeks* ing cakepan-cakepan menika dipunginakaken kangge nedahaken sabab kadadosan.

c. *Simbol* utawi *lambang* inggih menika *lambang* ingkang saged mahyakaken makna *simbolis* ingkang nyata. *Simbol* saged dipunmangertosi tegesipun menawi tiyang menika sampun mangertos teges utawi makna *objek* ingkang sampun dipunsarujuki saderengipun saha mangertosi *konteks*-ipun. *Fungsi simbol* salebeting tembang dolanan wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara* kangge nedahaken kawontenan saha sesulih. Dipunpanggihaken *unsur*

semiotik wonten ing *analisis* inggih menika kang unggah-unggahi minangka *simbol* saking tiyang ingkang badhe mundhut garwa, ibu *simbol* saking tiyang sepuh estri, boten medhun *simbol* saking boten kersa dipunpundhut garwa, yuyu kangkang *simbol* saking tiyang jaler ingkang nakal, rama *simbol* saking tiyang sepuh kakung.

Tuladha sanes inggih menika cakepan badhe medhun sembol saking kersa dipunpundhut garwa, gundhul *simbol* saking inggil utawi pangarsa, ndhuk *simbol* saking tiyang ingkang dipuntresani, jaranan *simbol* saking dolanan tradhisional Jawi, blimbing *simbol* saking salat gangsal wekdal, dodot *simbol* saking pagesangan manungsa, menthog *simbol* saking manungsa ingkang kesed, rembulane wis ngawe-awe *simbol* saking bulan ingkang endah ingkang padhang, sumebar lintang *simbol* saking lintang ingkang kathah.

2. Pamaosing *teks* kanthi *heuristik* saha *hermeneutik* salebeting tembang dolanan wonten ing *DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*.

Maos kanthi cara *heuristik* inggih menika maos adhedhasar adhedhasar *konvensi* basa (Jawa) utawi maos kanthi menapa wontenipun. Pamaosan *hermeneutik* inggih menika pamaosan utawi maos *karya sastra* adhedhasar *konvensi sastra-nipun*. Pamaosan *hermeneutik* menika negesi menapa ingkang dipunkajengaken panganggit kanthi paring teges tembung ingkang *konotatif*.

Anggenipun maos kanthi cara *heuristik* menika dipunwaos menapa wontenipun, menapa teges ingkang nyata ingkang wonten ing *kamus*, boten dipuntegesi teges ingkang sanes kados ta teges kanthi cara *konotatif*-ipun. Menawi *hermeneutik* menika sasampunipun dipunwaos kanthi cara *heuristik*. Maos kanthi cara *hermeneutik* ugi babar babagan penggalih saking panganggit kanthi ningali pamilihing basanipun, ingkang *kiasan* saha wosipun basa ing *karya sastra*. Wosipun *karya sastra* menika saged dipunmangertosi kanthi cara negesi makna cakepan saking *karya sastra*, tuladhanipun *karya sastra* ingkang awujud tembang.

Implikasi

Panaliten menika ngrembag babagan *Analisis Semiotik Cakepan Tembang Dolanan Wonten Ing DVD Kumpulan Lagu Anak Nusantara*. asiling panaliten menika kapanggihaken *unsur semiotik*, pamaosing *heuristik* saha *hermeneutik*, saha *fungsi unsur-unsur semiotik*. Panaliten menika dipunkajengaken saged kangge sinau babagan *analisis semiotik* mliginipun babagan *unsur semiotik*. Panaliten menika ugi saged dipunginakaken kangge *referensi* kangge panaliten sanes ingkang sami ngengingi babagan *semiotik*.

Pamrayogi

Adhedhasar asiling *implikasi* panaliten menika, panaliti ngandharaken pamrayogi. Pamrayogi kasebut inggih menika asiling panaliten menika ngandharaken babagan

unsur semiotik ingkang ngrembag wujud saha *fungsi*, saha pamaosing *teks* kanthi cara maos *heuristik* saha *hermeneutik* saged nambah ngelmi babagan *semiotik*. Panaliten ingkang ngrembag *semiotik* menika taksih saged dipuntliti malih tuladhanipun babagan tembang sanes kados ta geguritan.

KAPUSTAKAN

- Danesi, Marcel. 2004. *Pesan, Tanda, Makna Teks Dasar Mengenai Semiotika dan Teori Komunikasi*. Yogyakarta: Jalasutra.
- Endraswara, Suwardi. 2011. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: CAPS.
- Muhadjir, Noeng. 1996. *Metode Penelitian Kualitatif*. Yogyakarta: Rake Sarasin
- Pradopo, Rachmat Djoko. 2003. *Beberapa Teori Sastra, Metode Kritik dan Penerapannya*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Reyanto, Noor. 2005. *Pengantar Pengkajian Sastra*. Semarang: Fasindo (Jurusan Sastra Indonesia Fakultas Sastra UNDIP).
- Siswanto. 2010. *Metode Penelitian Sastra Analisis Struktur Puisi*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Sudjiman, P & Zoest, A. V. 1991. *Serba-Serbi Semiotika*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Tinarbuko, Sumbo. 2009. *Semiotika Komunikasi Visual*. Yogyakarta: Jalasutra.